

HAAPAVESI

Haapaveden Haaponevan tuulivoimaosayleiskaavan arkeologinen
inventointi
2024

Janne Soisalo

Tilaaaja: Nordic Generation Oy

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Sisällys

Perustiedot.....	3
Kartta tuulivoimaosayleiskaavan sijainnista Haapavedellä.....	4
Kartta inventointialueesta	5
Kohdeluettelo	5
Inventointi.....	6
Esiselvitykset	6
Maastonpiirteet ja vesistöhistoria	7
Maastotyö	8
Tulos	9
Lähteet.....	10
Kohdeluettelo	10
Yleiskuvia	12
Kartta maastossa tutkituista alueista	13

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Kansikuva: Haaponevan entistä turvetuotantoaluetta. Kuvattu pohjoiseen.

Perustiedot

Alue: Haaponevan tuulivoimaosayleiskaavan alue Haapavedellä. Inventoinnissa tarkastettiin maastossa tuulivoimaosayleiskaavan arkeologisesti potentiaaliset alueet sekä suunniteltujen tuulivoimaloiden paikat, sähkönsiirtoyhteydet, rakennettavat tiet ja sähköaseman paikka.

Tarkoitus: Selvittää tuuliosayleiskaavan alueen muinaisjäännökset ja muut suojeltavaksi katsottavat arkeologiset kulttuuriperintökohteet.

Maastotyö: 11.-12.5.2024.

Tilaaja: Nordic Generation Oy.

Tekijät: Arkeologitoimisto Aleksandria Oy. Maastotyö: Janne Soisalo. Raportti: Janne Soisalo ja Teemu Väisänen (kartat).

Aikaisemmat inventoinnit: Timo Jussila ja Timo Sepänmaa 2023

Tulokset: Inventoinnin tuloksena tuuliosayleiskaavan alueelta tunnetaan yksi kiinteä muinaisjäännös (tervahauta), jolla ei ole vaikutusta tuulivoimalahankkeeseen.

Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa. Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta 5/2024, ellei toisin mainittu. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 5/2024. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole mitään kokoelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia ja tallessa Arkeologitoimisto Aleksandria Oy: n kovalevyllä. Kuvat: J. Soisalo. Raportin kohdenumerot ovat epävirallisia ja tarkoitettu vain karttaviitteiksi. Kaikki mittaukset on tehty Maastokartat sovelluksella ja niiden mittatarkkuus on +/- kolme metriä.

Arkeologitoimisto Aleksandria

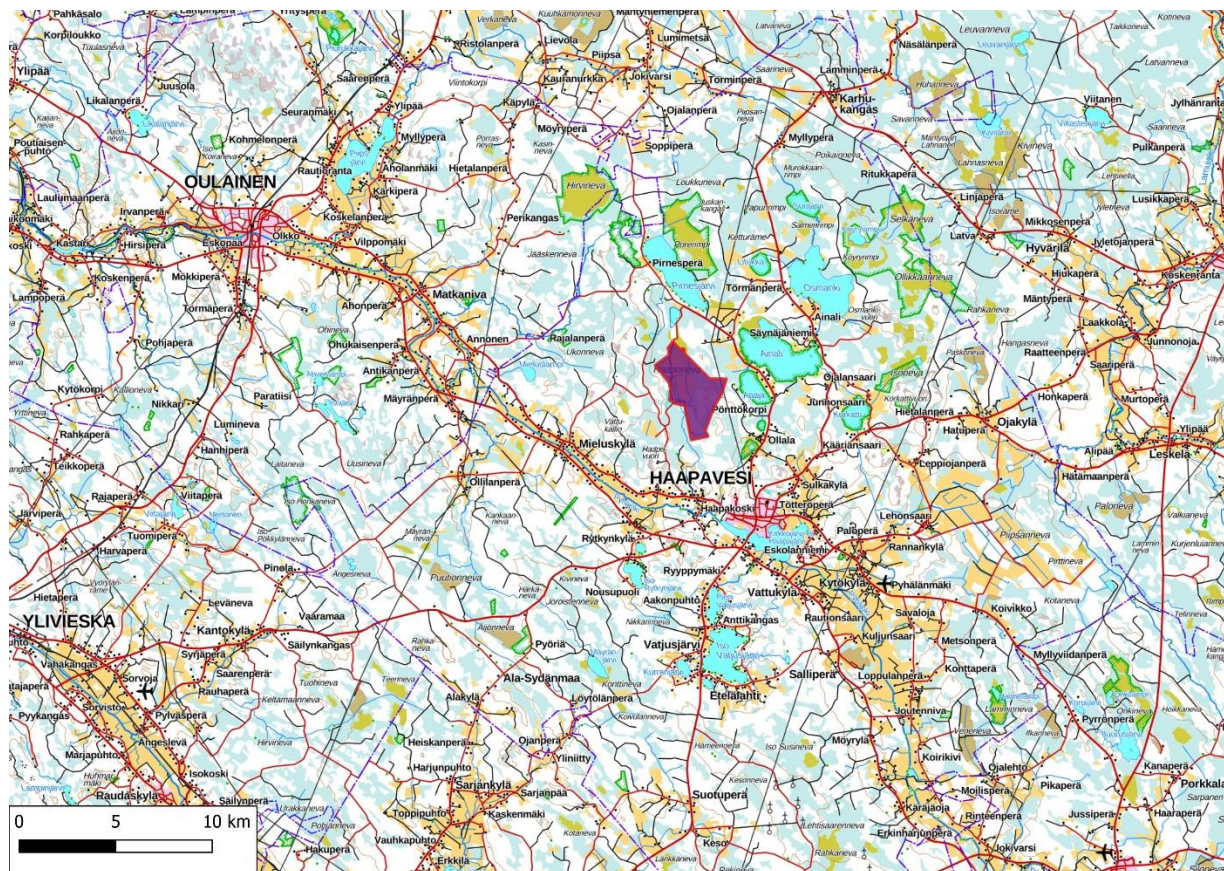
Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Kartta tuulivoimaosayleiskaavan sijainnista Haapavedellä

Kartta 1.

Tuulivoimaosayleiskaavan alue sijaitsee noin 5 kilometriä Haapaveden keskustan pohjoispuolella.

Arkeologitoimisto Aleksandria

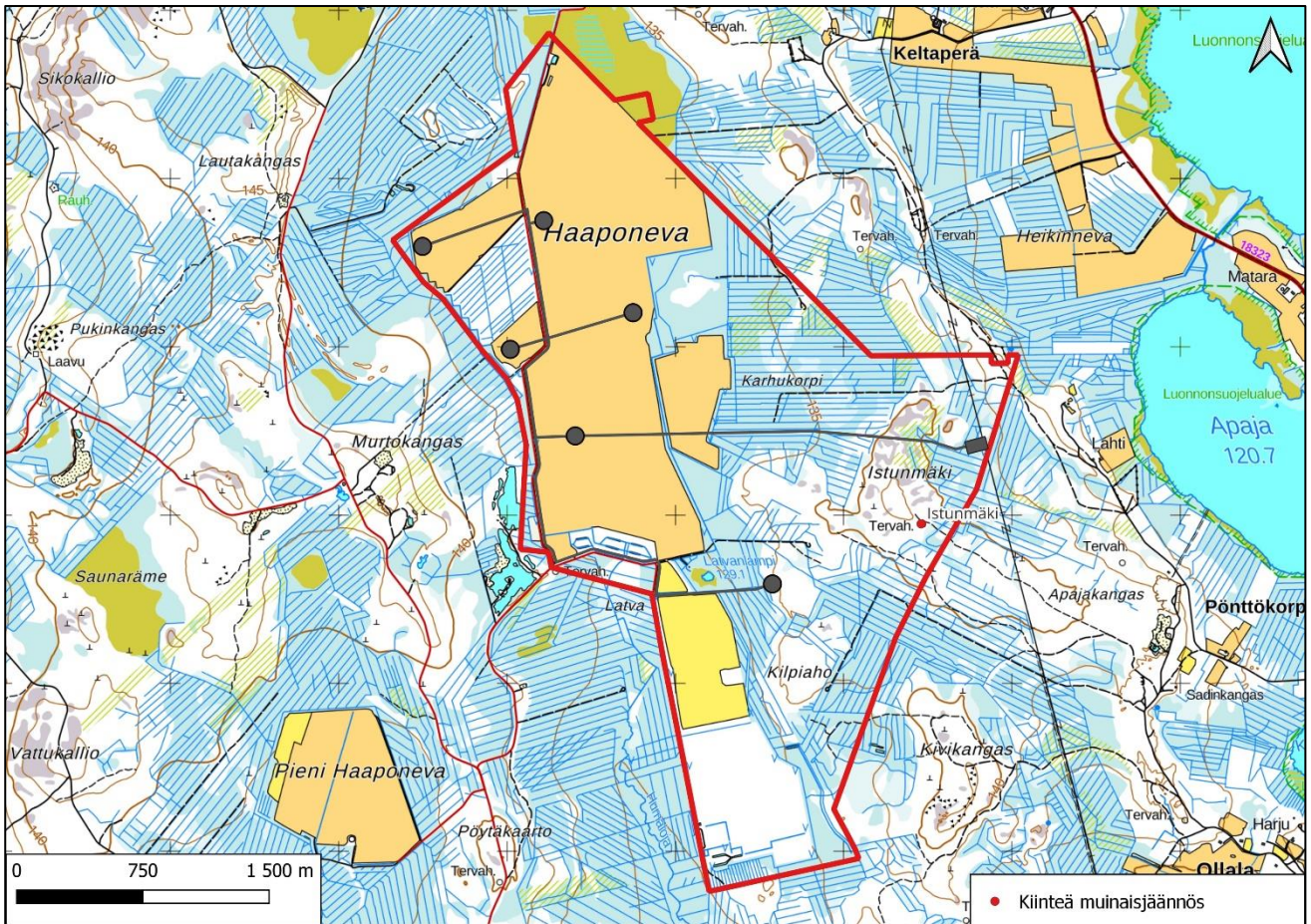
Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Kartta inventointialueesta

Kartta 2. Karttaan on merkitty tuulivoimaosayleiskaavan rajat, voimaloiden paikat, sähkönsiirto- ja tieyhteydet, sähköasema sekä alueen ainoa tunnettu kiinteä muinaisjäänös *Istunmäki*.

Kohdeluettelo

Selitykset:

NR: kohdenumero raportissa (raportin kohdenumerot ovat epävirallisia ja tarkoitettu vain karttavitteiksi)

N E: kohteen koordinaattipiste, ETRS-TM35FIN koordinaatisto.

KUNTA: kohteen sijaintikunta

NIMI: kohdenimi

AJOITUS: kivik. = kivikautinen, esihist. = esihistoriallinen, hist. = historiallinen

LAJI: kohteen tyyppi

TUNNUS: muinaisjäänösrekisterissä käytetty kohdetunnus

ETÄISYYS: Lähin etäisyys muuttuvan maankäytön alueesta.

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

NR	N	E	KUNTA	NIMI	AJOITUS	LAJI	TUNNUS	ETÄISYYS
KIINTEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET (suojelukohteita)								
1	7119947	418460	Haapavesi	Istunmäki	hist.	tervahauta	1000051629	490 m

Inventointi

Nordic Generation Oy suunnittelee Pohjois-Pohjanmaalla Haapaveden Haaponevalle enintään kuusi voimalaa käsittävää tuulipuistoa, jota varten laaditaan hankkeen mahdollistava tuuliosayleiskaava laajuudeltaan noin 835 ha. Suuri osa kaavan alueesta on entistä turvetuotantoaluetta, jolle myös uudet tuulivoimalat yhtä lukuun ottamatta sijoittuisivat. Pohjois-Pohjanmaan maakuntamuseo edellytti 4.4.2024 antamassaan lausunnossaan OUKA/2453/12.03.03.05/2024 kaava-alueen arkeologista inventointia, jossa tarkastetaan maastossa arkeologisesti potentiaaliset alueet sekä muuttuvan maankäytön alueet eli suunniteltujen voimaloiden paikat 300 metrin etäisyydelle, voimaloihin liittyvät sähkönsiirrot, mahdolliset uudet tielinjaukset ja sähköaseman paikka.

Hankkeen YVA-konsultti Sitowise Oyj tilasi arkeologisen inventoinnin Arkeologitoimisto Aleksandria Oy:ltä. Tässä inventoinnissa tutkittiin kaikki maakuntamuseon lausunnossaan inventoitaviksi edellyttämät alueet. Arkeologi FM Janne Soisalo teki inventoinnin maastotyön, 11.-12.5.2024, työn kannalta hyvissä olosuhteissa. Lumet olivat juuri sulaneet alueelta ja näkyvyys maastossa oli pääsääntöisesti erinomainen. Joissakin varjopaikoissa oli vielä lunta, mutta sillä ei ollut merkitystä inventoinnin kannalta.

Esiselvitykset

Arkistotutkimus ulottui koko kaavan alueelle, jolta tarkistettiin vanhat peruskartat ja vanhimmat saatavilla olevat kartat. Arkistotutkimuksen yhteydessä hyödynnettiin myös saatavilla olevia LIDARK-hankkeen tietoja, jossa hyödynnetään maanmittauslaitoksen tuottamaa Kansallisen laserkeilausohjelman (2020) mukaista 5p/m2 laserkeilausaineistoa. Osana arkistotutkimusta tarkastettiin alueelta saatavissa olevat pitäjänkartat. Ne kuvaavat pääsääntöisesti asutuksen levintää 1840-luvulla, mutta Haaponevan alueen sisältävä pitäjänkartta on merkitty laaditun vuonna 1870. Pitäjänkarttojen perusteella tutkittavalla alueella ei tuolloin ollut asutusta ja tätä vanhempia karttoja ei alueelta ole saatavissa. Uudempien karttojenkin mukaan alue on ollut asumaton eikä siellä ole ollut metsätaloutta lukuun ottamatta muuta merkittävää toimintaa ennen turvetuotannon

Arkeologitoimisto Aleksandria

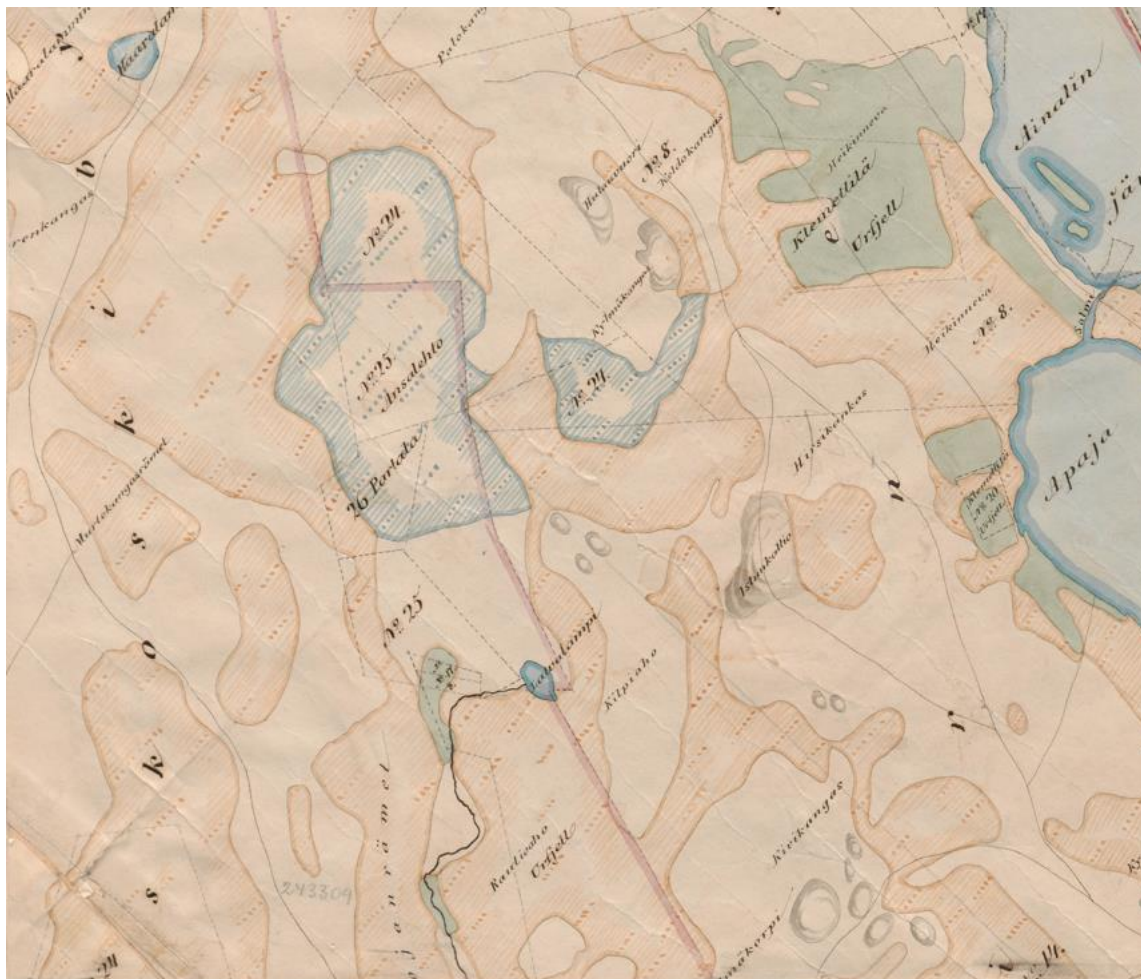
Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

aloittamista. Muinaisjäännösrekisteri tarkastettiin ennen maastotöitä eikä siihen ollut tuolloin merkittynä kiinteitä muinaisjäännöksiä, jotka olisivat olleet tutkimusalueella. Maastotöiden jälkeen muinaisjäännösrekisteriin on päivitetty yksi kiinteä muinaisjäännös *Istunmäki* (mj.rek.1000051628), joka on löydetty 2023 ja havaittiin myös 2024 inventoinnissa.

Haaponevan alue vuonna 1870 päivättyllä pitäjänkartalla. Kaava-alueelle tai sen lähistölle ei ole merkitty asutusta. Aluetta halkoo kylien välinen raja, jonka kulmat sijaitsevat suolla.

Maastonpiirteet ja vesistöhistoria

Haaponevan tuulivoimaosyleiskaavan alue on maastoltaan loivapiirteistä, ja siitä suuri osa on ollut alkujaan suota. Nykyisin kaikki suot ja soistuneet metsät ovat joko kuivattuja tai ojitettuja. Turpeenotto alueella alkoi 1987 ja päättyi 2018. Nykyisin entiset turvetuotantoalueet ovat viljelykäytössä. Kaava-alueen itäosa on lähinnä talousmetsää, josta suuri osa on ojitettua entistä suometsää. Kangasmaastoja on Istunmäen, Lapinniemen ja Kilpiahon alueilla, joista Istunmäen ja

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Lapinniemen alueilla on myös pieniä avokallioita. Maaperältään alue on pääosin moreenia, harjumaista hiekkamuodostumaa on Leviänrajankankaalla alueen itäosassa.

Koko tutkittava alue on ollut veden peittämää nykyistä Itämeren edeltäneen Ancyliuksen aikana, jonka veden pinta oli korkeimmillaan noin 8800 eaa. Tuolloin veden pinta oli Haapavedellä noin 200 m nykyisen merenpinnan yläpuolella, jolloin tutkimusalue oli täysin veden peittämää. Tutkittavan alueen korkeimmat kohdat ovat noin 147 metrin korkeudella ja matalimmat 125 metrin korkeudella merenpinnasta. Ancyliuksen vesi laski nopeasti sen korkeimman vaiheen jälkeen, ja alueen korkeimmat kohdat nousivat vedestä noin 7200 eaa. Koko kaava-alue oli paljastunut veden alta parin sadan vuoden kuluessa. Alueen korkeammat kangasmaastot ovat olleet jokin aikaa saaria Ancyliuksen järvessä ja Istunmäellä sekä Kilpiänessä on nähtävissä tuona aikana rantavoimien vaikutuksesta syntyneitä rantavalleja.

Tähän aikaan nykyisen Suomen alueella on ollut harvaa asutusta. Inventoidulta alueelta voi siis periaatteessa olla löydettävissä rantasidonnaisia mesoliittisen kivikauden asuinpaikkoja, jotka liittyvät Ancyliuksen vaiheeseen. Alueen kankaat olivat matalapiirteisiä ja varsin suojattomia ollessaan saaria eivätkä siten erityisen soveltuvia esihistoriallisille asuinpaikoille. Veden laskettua alueelta nykyisten soiden paikalla on mahdollisesti ollut jonkin aikaa järvi, joka on ajan saatossa soistunut. Muita vesistöjä ei myöhemmin alueella ole ollut eikä se siten ole ollut houkutteleva esihistoriallisen väestön näkökulmasta, sillä asutus oli voimakkaasti rantasidonnaista. Paikannimistön perusteella Lapinniemi on arkeologisesti mielenkiintoinen ja voisi viitata joko saamelaisväestön oleskeluun siellä historiallisella ajalla tai esimerkiksi pyyntikuoppiin, joiden olisi myöhemmin päätelty olleen lappalaisten tekemiä.

Maastotyö

Tutkimusalueella tarkastettiin silmämääräisesti ja kattavasti kaikki muuttuvan maankäytön alueet. Maastossa tarkastettiin Palosaaren suunnitellun voimalan paikka 300 metrin etäisyydelle, joka on tasaista ja osin ojitettua havumetsää. Lisäksi tutkittiin tarkoin sähkönsiirtolinjaus voimaloilta sähköasemalle ja sähköaseman paikka. Muinaisjäännostien kannalta otollisiksi arvoituja kangasmaastoja tutkittiin silmämääräisesti maastoa havainnoiden niiltä osin, kuin se oli muinaisjäännostien löytymisen kannalta järkevää. Aikaisemmin tuntemattomia esihistoriallisia asuinpaikkoja etsittiin tekemällä lapiolla koepistoja sopivilta vaikuttaviin maaston kohtiin. Nimensä takia Lapinniemeä tutkittiin lapiolla tehtyjen koepistojen lisäksi kattavasti metallinpaljastimella. Aluetta pitäjänkartalla halkovan rajan kulmat tarkastettiin Latvanlammen lähistöllä, mutta vanhoja rajamerkkejä ei havaittu.

Entiset turvetuotantoalueet ja niille suunnitellut voimalanpaikat tutkittiin vain silmämääräisesti, sillä käytännössä muinaisjäänöksiä ei niillä voi olla säilyneenä. Turve on niiden paikoilta kuorittu usean

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

metrin syvyydeltä. Ojitetut suot ja suometsät tarkastettiin vain pistokoeluontoisesti, ellei ollut mitään erityistä syytä, jonka vuoksi niitä olisi ollut järkevää käydä tarkemmin läpi. Käytännössä kaikki arkeologisesti mielenkiintoisilta vaikuttavat maastot tarkastettiin inventoinnin aikana.

Arkistotutkimuksen ja maastohavaintojen perusteella alueelta tunnetaan entuudestaan:

1 kiinteä muinaisjäännös:

- 1 tervahauta (kohde 1 *Haapavesi Istunmäki*)

Inventoinnissa ei löydetty alueelta uusia kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita suojeltavia arkeologisia kohteita.

Tulos

Inventoinnin jälkeen tuulivoimaosayleiskaavan alueelta tunnetaan yksi kiinteä muinaisjäännös *Haapavesi Istunmäki* (mj.rek.10000516219), joka on tervahauta. Muinaisjäännöksellä ei ole vaikutusta tuulivoimahankkeeseen. Se sijaitsee noin 490 metrin päässä voimaloiden ja sähköaseman välisestä sähkönsiirtoyhteydestä. Muinaisjäännös on löydetty 2023, mutta se merkittiin Muinaisjäännösrekisteriin vasta maastotöiden valmistuttua.

20.6.2024

Janne Soisalo

Arkeologitoimisto Aleksandria Oy

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Lähteet

Inventointiraportit

Jussila, T. ja Sepänmaa, T. 2023. Haapavesi Sikokankaan tuulipuiston arkeologinen inventointi 2023.

Digitaaliset aineistot

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, Haapaveden pitäjänkartat, <http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,

<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

Maanmittauslaitos, <http://vanhatpainenutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto: Kulttuuriympäristön palveluikkuna, muinaisjäännösrekisteri ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit arkeologia, Haapavesi

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Kohdeluettelo

1 HAAPAVESI ISTUNMÄKI

Mjtunnus: 10000516219

Status: kiinteä muinaisjäännös (sm)

Ajoitus: historiallinen

Laji: työ- ja valmistuspaikat, tervahaudat

Koordin: N 7119947 E 418460 Z 143

Tutkijat: Jussila & Sepänmaa 2023 inventointi, Janne Soisalo 2024 inventointi.

Huomiot: **Muinaisjäännösrekisteri:** Paikka sijaitsee 7,1 km pohjoiseen Haapaveden kirkosta. Paikalla on tervahauta noin 20 m halk, halssi on.

Soisalo 2024: Tervahauta sijaitsee metsäisessä rinteessä hiekkaisella maalla. Paikalla kasvaa sekametsää ja tervahaudan pohjoispuolitse kulkee metsätie noin kymmenen metrin päässä vallista. Halssi suuntautuu itään kohti suota. Tervahauta on ehjä.

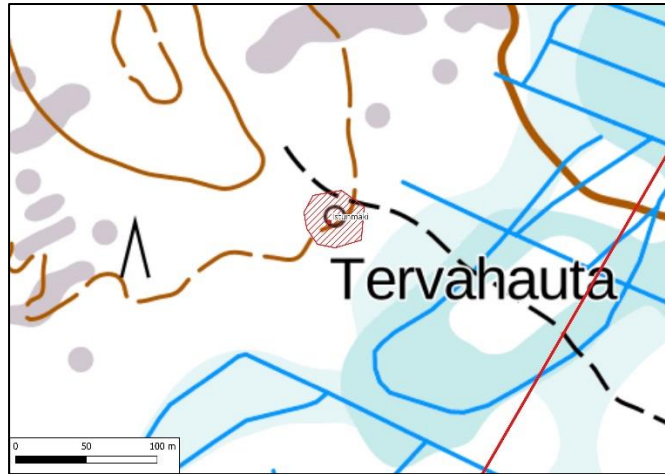
Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Muinaisjännöksen *Istunmäki* sijainti kartalla. Muinaisjännösrajaus merkitty punaisella viivoituksella. Kaava-alueen raja punaisella viivalla.

Vasemmalla: tervähauta kuvattuna etelään. *Oikealla:* tervähauta kuvattuna länteen. Kuvan keskellä erottuu halssi.

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Yleiskuvia

Vasemmalla: Voimalan paikka Haaponevan pohjoisosassa kuvattuna länteen. *Oikealla:* Voimalan paikka Haaponevan keskiosassa kuvattuna itään.

Vasemmalla: Lapinniemen maastoa kuvattuna pohjoiseen. *Oikealla:* Voimalan paikka Palosaaren alueella kuvattuna etelään.

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

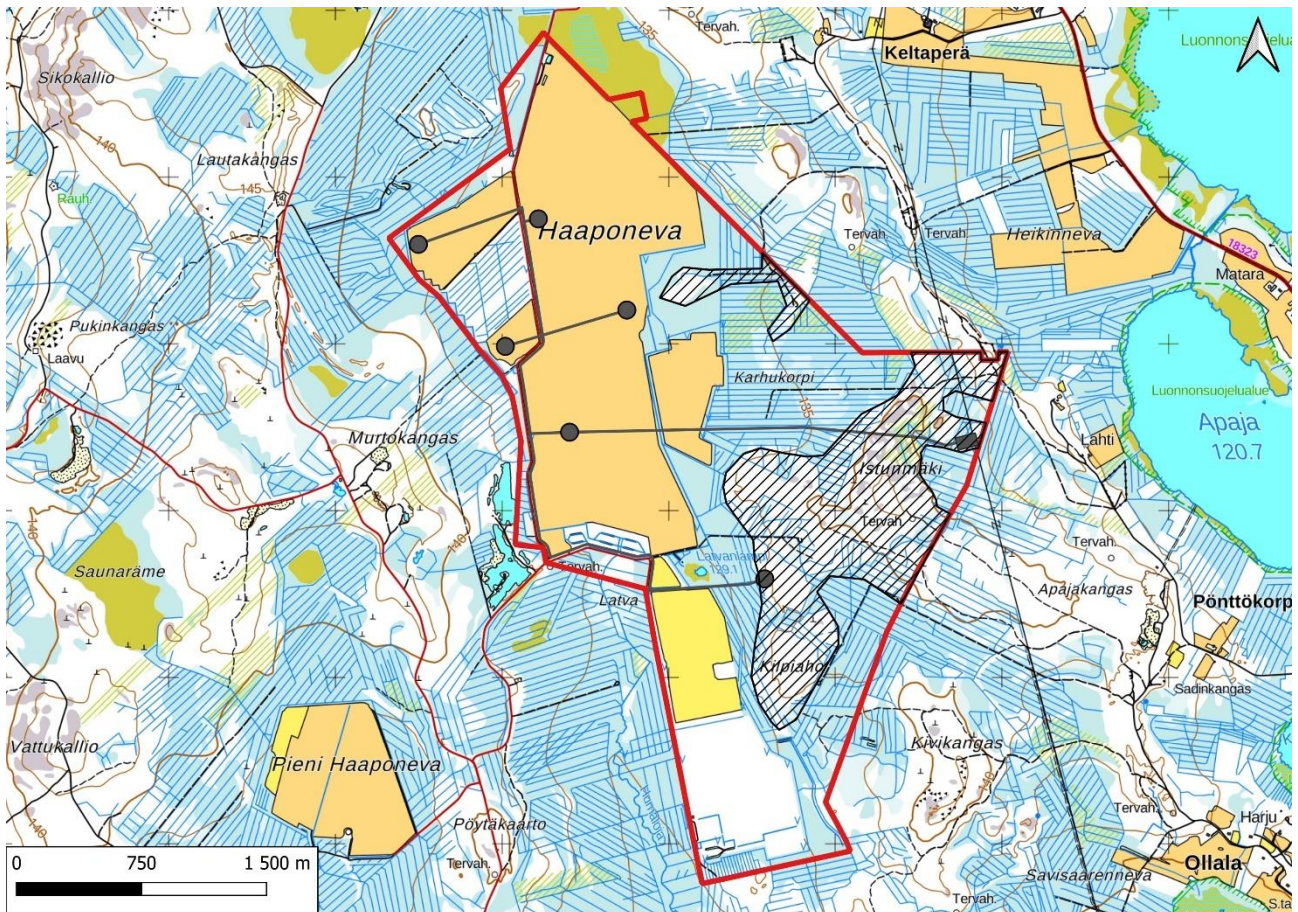
+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi

Vasemmallla: Istunmäen avokallioita kuvattuna koilliseen. Oikealla: Suo-oja Latvalammen lähellä kuvattuna kaakkoon. Kuvassa erottuvat metrien paksuiset turvekerrokset.

Kartta maastossa tutkituista alueista

Kartta 4. Maastossa tutkitut alueet merkitty vinoviivituksella. Näiden lisäksi tarkastettiin kaikki voimalanpaikat ja tie- sekä sähkönsiirtoyhteydet.

Arkeologitoimisto Aleksandria

Y-tunnus 3440021-3

Paasitie 3a, 02330 Espoo

+358 45 801 9900

info@arkeologitoimisto.fi